

Verslag van de boerderij in 1917.

Waren de eerste dagen van Januari een vervolg van de laatste dagen van Dec., later werd het kouder en vooral heel iets, terwijl het den 9^{den} sneeuwstormde uit het oosten. Ook de volgende

dagen bleef het winderig met sneeuwbutjes totdat het den 17^{den} Jan nachts begon te vriezen met sterken wind uit het N.O. en O.. Den 20 en 21sten vroom het reeds tot 8° C. en waren de gesloten wateren reeds goed bevroren. De wind bleef spoedig liggen en hadden we prachtig winterweer met pl.m. 2 tot 5° C. vorst. De kanalen waren goed betrouwbaar en zeer goed ijs, zoodat schaatsenrijden uitstekend ging. Dag aan dag waren de banen vol menschen. Er werd zeer veel gereden. Den 1sten Feb. viel er een weinig sneeuw, zoodat het winterkoren eenigzins was bedekt, alhouwel vooral de tarwe reeds vrijwel geleden heeft. Den 7^{den} Febr werd de vorst strenger en wees de thermometer 12° C. aan. Gelukkig duurde dit slechts een paar dagen en hielden we weer het prachtige ijsweer met matige vorst, hetgeen tot den 12^{den} Febr. aanhield. Dien dag viel dooi in, met steeds hetzelfde buitengewoon kalme weer. Echter bleef het eene week lang steeds nog doorkwakkelen, zoodat het ijs, ofschoon schaatsenrijden was afgelopen, nog slechts weinig verminderde. Eerst den 19^{den} was het iets nattig en kwam er water op ijs. Het winterkoren en de roode klavers hebben veel geleden. Hoe ze zich verder zullen houden hangt van 't komende weer af. De volgende dagen bleven nog om en bij het vriespunt, hetgeen tot Maart aanhield. Het blijft steeds zeer kalm, de grond droogt boven reeds op.

Er is na nieuwjaar geen groote verandering op het oorlogstooneel gekomen. De vredesvoorstellen van Pres. Wilson zijn mislukt. Amerika is niet geslaagd in zijne pogingen om de partijen tot elkaar te brengen, alhouwel Duitschland de gelegenheid daartoe gaf. Nu echter Duitschlands vredesonderhandelingen geen toenadering van de geallieerden brachten, werd de toestand weer zeer gespannen. Nu heeft Duitschland den zeer verscherpten duikbootenoorlog afgekondigd, hetgeen zegt, dat alle schepen, welke niet een bepaalde route volgen, zonder meer worden getorpederd. Niet alleen van de oorlogvoerenden doch ook van de neutralen. Dit heeft tengevolge eene zeer gespannen verhouding om de Vereenigde Staten van Amerika en Duitschland, terwijl de kleine neutralen en vooral wij hierdoor zeer in 't nauw komen. Ons voedselgebrek wordt steeds grooter. We zijn reeds op rantsoen gesteld met vele artikelen. Broodkaarten moeten buitenshuis meegenomen worden, anders krijgt men niet meer. Ook vele andere artikelen als b.v. vet, zeep, suiker, boonen, rijst, gort enz. zijn op bon verkrijgbaar gesteld. Petroleum is zeer schaars.

Daarbij heerscht een groot gebrek aan steenkolen, groote bezuiniging moet hierbij genomen worden. Treinen rijden slechts eenige malen per dag. De verlichting der electrische centrale wordt sterk ingekrompen, hetgeen, voor de aangeslotenen, zeer lastig is, vooral ook voor de fabrieken.

Was men door de duikbooten afkondiging eerst weer wat bekomen, den 22sten Febr. kwam de schrikbarende tijding, dat zeven van Engeland komende groote Hollandsche booten tegelijk waren in den grond geboord. Ze waren op verboden terrein, hetgeen ten gevolge eene engelsche bepaling niet anders kon. Wat deze ramp voor ons zegt is reeds duidelijk, wanneer men weet dat deze booten waren uitgezonden om broodkoren te halen, terwijl er reeds zooveel gebrek is. 't Ligt voor de hand dat de schepen niet langer durven varen.

Febr. bleef kalm met zachte dooi en soms nachtvorsten, evenals de eerste dagen van Maart. Den 5^{den} Maart begon het echter opnieuw erg te vriezen met sterken O. wind. Den 6 en 7de Maart wees C 7° aan. Daarop werd het iets zachter en viel er den 8sten sneeuw. Het laat zich aanzien

dat thans alle wintergewassen en roode klavers verloren zijn. De grond is van boven droog geworden, doch de vorst belet de bewerking. Spoedig echter ontdooide de bovengrond zoover dat den 13^{den} Maart kon worden gezaaid. Ofschoon we steeds nog erge nachtvorsten hadden, konden we deze week toch eenige percelen, erwten en haver zaaien, hetgeen heel goed ging. De volgende week was onstuimig met regenen, sneeuw. Den 22sten Maart opnieuw erge vorst, den 21sten vroom het 5° C. Na den middag kon weer gezaaid worden dank zij de droge grond.

De laatste dagen van Maart zijn guur en nattig met soms erge nachtvorsten en sneeuw buien, evenals de eerste week in April. Van zaaien kon weinig komen. Slechts nu en dan een enkelen dag tamelijk goed weer om de werkzaamheden door te zetten. De 2de week in April is nog slechter. Den 10^{den} viel er veel sneeuw en vroom het den volgenden nachts 6° C.. Ook de eerstvolgende dagen waren zeer koud met sneeuw-, hagel- en regenbuien. Vanaf den 15^{den} was het droog met sterken wind uit het N.. Deze dagen is het lijnzaad gezaaid. De grond is thans goed. Overigens is het nog zeer koud en guur. Zoet gezaaide koren kiemt zeer langzaam. De eerste percelen beginnen te komen. Gevreesd wordt dat het vroeg gezaaide een hollen stand zal krijgen. Den 20sten April nogmaals een perceel miljoen tarwe omgezaaid. De klavers groeien zeer slecht. Vooral de overgebleven roode geeft nog niet veel hoop.

Sedert langen tijd woedt de krijg weer op zijn hevigst. In Rusland heeft de revolutie een einde aan de Jarenheerschers gemaakt. Amerika en meerdere Zuid- en Midden-Amerikaansche staten verkeerden op voet van oorlog met de Centralen, zooals 't heel tengevolge de duikbootenactie, doch zeker ook de begeerte om de in hunne havens aanwezige duitsche schepen te kunnen in beslag nemen. Amerika maakt zich op

Historische Context bij deze pagina

- **Het drama van de zeven Nederlandse vrachtschepen (22 februari 1917):** Allersma legt hier een van de meest traumatische scheepvaartincidenten voor Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog vast. Op 22 februari 1917 werden zeven Nederlandse vrachtschepen (waaronder de *Bandoeng*, *Eemland* en *Zaandijk*), die met een vrijgeleide koren probeerden te halen voor de nationale voedselvoorziening, nabij de Scilly-eilanden door de Duitse duikboot U-21 getorpedeerd en tot zinken gebracht [W]. Dit leidde in Nederland tot een enorme schok, grote volkswoede en acute hongersnood.
- **De Russische Revolutie (maart 1917):** De opmerking dat de revolutie een einde heeft gemaakt aan "de Jarenheerschers" (de auteur bedoelt de eeuwenoude tsarendynastie) verwijst naar de *Februari-revolutie* van 1917 (die volgens onze kalender in maart plaatsvond). Tsaar Nicolaas II deed gedwongen afstand van de troon, wat de opmaat vormde voor het latere uiteenvallen van het Russische front.
- **De oorlogsdeelname van de Verenigde Staten (april 1917):** Door de agressieve Duitse duikbootoorlog verklaarden de Verenigde Staten op 6 april 1917 officieel de oorlog aan Duitsland. Allersma merkt heel scherp en cynisch op dat Amerika hiermee ook direct een economisch slaatje sloeg door alle in Amerikaanse havens vastliggende Duitse handelsschepen direct in beslag te nemen.

groote schaal klaar tot den daadwerkelijken krijg in Frankrijk zooals 't heet. Zou ze echter niet met een oog moeten het westen zien, hun geken buurman. In België wordt op leven en dood gevochten met het doel om tot eene beslissing te komen. Tot dusver zijn de Duitschers

vrijwel teruggedrongen, doch tot een resultaat is het nog lang niet gekomen. In geheel Europa heerscht gebrek. Alles is schrikbarend duur. Bij ons wordt het voedselvraagstuk voor mensch en dier steeds kritieker.

De laatste dagen van April bleven, uitgezonderd een enkelen dag, steeds koud, droog en schraal. In Mei werd het soms warmer. Het gezaaide koren staat alles ongeveer boven den grond, waarvan enkele perceelen iets hol. Den 11de Mei hebben we nog een perceel roode klaver omgeploegd en groene erwten gezaaid. Dien dag is het jong vee naar buiten gebracht. Weide is er nog niet veel, doch de witte klavers hebben zich aanmerkelijk hersteld. Ook de volgende dagen van Mei blijven mooi, soms warm. Nu en dan onweer, waardoor een weinig regen viel. Alles groeit erg goed. Het vee is thans in de weide. Met de machine kan veel onkruid worden vernietigd. Er is veel opslag van zomeronkruid. In de erwten komt nogal veel ongedierte, het geen de groei belemmert. Het weer houdt zich uitstekend en blijft de heele Meimaand sterk drogend en matig warm. Slechts een enkele onweersbui op 21ste bracht een weinig regen. De gewassen staan er erg goed voor. 't Vlas begint iets te lijden aan de droogte. Nog steeds kan veel onkruid, vooral wintergras vernietigd worden. Veel overgebleven winterkoren (gerst en kool) is veel bij gekomen. De karwij is zeer laat en blijft kort.

De oorlog woedt door. De economische toestanden worden steeds benauwder. De toestand laat zich ernstig aanzien, vooral voor den komenden winter. Brandstof is er zeer weinig. Daar komt bij de groote veenbrand bij Valthermond en omliggende plaatsen, waarbij brood en huis verloren zijn gegaan, benevens veel veegrond. Ruim 100 huizen, 5 schepen zijn verbrand terwijl 20 menschen er het leven bij verloren, dat alles door roekeloze aansteken met koffievuren. Petroleum is niet meer te krijgen, steenkolen, cokes, antraciet wordt zeer schaars verdeeld.

Steeds blijft het sterk drogen. Hier en daar onweersbuien, welke ook ons den 8 Juni een weinig regen bracht. Op sommige plaatsen viel veel regen. Het onweer veroorzaakte op verschillende plaatsen brand. Het koren groeit vrij goed, doch 't vlas en de groenlanden verdorren. Den 15de Juni kwamen reeds bloeiers in 't vlas, ofschoon het zeer onregelmatig kort is, pl.m. 4 handen gemiddeld. Gras is er bijna niet meer, zoodat sommige landbouwers genoodzaakt zijn hun vee en paarden op stal te zetten. Roode klavers om te

Historische Context bij deze pagina

- **Het Amerikaanse leger in Frankrijk:** Allersma merkt heel scherp op dat de Amerikaanse troepenmacht na de oorlogsverklaring in het voorjaar van 1917 grootschalig wordt opgetraind en overgebracht om aan het Westfront in Frankrijk te vechten.
- **De rampzalige Veenbrand van Valthermond (mei 1917):** De auteur beschrijft hier een zeer ingrijpende nationale ramp uit de Nederlandse geschiedenis. In mei 1917 brak er door extreme droogte en harde wind een catastrofale veenbrand uit in de Drentse/Groningse Veenkoloniën, met name rond Valthermond [W]. De brand werd veroorzaakt door onvoorzichtigheid van boekweitbranders of veenarbeiders die open vuurtjes stookten voor het koken van koffie ("*koffievuren*"). Allersma noteert de historische tol angstaanjagend accuraat: ruim honderd huizen en ketelschepen brandden af en er kwamen inderdaad tientallen mensen in de vlammenzee om het leven [W]. Dit verergerde de brandstoffencrisis in de daaropvolgende winter gigantisch.

- **Extreme droogte in het voorjaar van 1917:** De passage over het verdorren van het vlas en het grasveld weerspiegelt de extreme droogte van mei en juni 1917. Omdat er geen weidegras meer groeide, moesten Groningse boeren hun vee midden in de zomer noodgedwongen weer op stal zetten en bijvoeren met de wintervoorraden.

maaien zijn er niet of zeer slecht. Eene omstandigheid die met de heerschende voedselnood al zeer slecht te pas komt, want hooi komt er zeer weinig. Het vee is dan ook zeer verlangd opgetast, terwijl weideschappen en lammeren onverkoopbaar zijn. Van spotprijzen, van f 15.- tot f 20.- worden ze van de hand gedaan. Dag aan dag is het verbazend heet, 80° - 90°. Dit weer hield aan tot den 20sten Juni, waarop een weinig regen viel en den volgenden dag zelfs vrijwal. Weliswaar voor de graslanden nog onvoldoende, doch voor de graan_ gewassen genoeg. Opnieuw begon het weer te drogen, met koelen, zachten wind uit het N. totdat er den 9^{den} Juli veel water viel, zeker tengevolge onweersbuien in het zuiden. Alle havers sloegen tegen den grond, het andere koren hield zich, dank zij het korte stroo, nog staande, hetgeen ook met het veel te korte vlas het geval is. De plantenpooters die zijn er vele dit jaar, profiteeren van dezen regen, terwijl de graslanden flink opfleuren. Ook thans volgde weer droog weer, zoodat het neergeslagen koren, zich weer grootendeels kon oprichten. Het oogsten is begonnen. De karwij is gehokt en de kool ligt in 't zwad. Met een perceel groene erwten zijn we reeds bezig te zichten, terwijl vlas, gerst en vroege rogge haver klaar zijn om_ getrokken en gezicht te worden. Den 13^{den} Juli viel er vrij veel regen, met onweers_ buien. De volgende dagen bleef het buig met veel wind, hetgeen de werk_ zaamheden zeer hinderde. Volgden toen nog wal betere dagen, den 28sten Juli viel er opnieuw veel regen. Een paar dagen bleef het wat buig totdat er den 1 Aug. geweldig veel water viel. Alle landwerk staat stil. Gelukkig is het eerste gedeelte van den oogst in hok of in schelven, de erwten grootendeels geruiterd. De havers zijn rijp en het zichten hiervan begonnen. Den 2 en 3de Aug. opnieuw zeer veel regen, zelfs 40 mm per etmaal. 't Vlas in de schelven wordt zwart, de erwtenruiters regenen dwars door. De erwten beginnen te kiemen en uit te val_ len. De grond is een moeras. Den 4^{den} is het goed weer en droogt alles weer wat op. Heel Aug. door is het weer zeer slecht. Geweldige onweersbuien en plasregens zijn menigvuldig. Den 24sten vielen hier en daar hagelsteenen als kippeneieren, welke vrijwal schade hebben veroorzaakt. Wij zijn daarvan gelukkig verschoond gebleven. De lucht zag koperkleurig rood, we hoorden het geluid der hagel in de verte alsof een luchtschip over ons heen vloog. Het land is erg nat en het oogsten gaat ellendig slecht. Veel koren is uitgekiemd en mistkleurig geworden. Gelukkig volgden op het laatst frissche, winderig weer, zoodat een en ander nogal spoedig weer wat afdroogt. Gras groeit er wel, doch 't wordt door den regen vertrapt_

Historische & Agrarische Context bij deze pagina

- **Extreme Marktinstorting voor Schapen:** Allersma beschrijft door de aanhoudende droogte in de vroege zomer een panieksituatie op de markt. Omdat er door het verdorde gras geen weidegrond meer was, wilden boeren massaal van hun schapen en lammeren af. Hierdoor stortten de prijzen in tot absolute "spotprijzen" van slechts 15 tot 20 gulden per dier.
- **Het Extreme Najaarsweer van 1917:** De extreme zomerdroogte sloeg vanaf juli en augustus 1917 radicaal om in zware, langdurige regenval. De auteur noteert een enorme piek van 40

mm regen in één etmaal, waardoor de geoogste erwten op het land wegrootteden en het graan ging kiemen in de schoven.

- **Hagelsteen als Kippeneieren (24 augustus 1917):** Dit is een adembenemende meteorologische beschrijving. De auteur schetst de komst van een zware *supercell*-onweersbui boven het Groningse platteland. De "koperkleurige rode lucht" en het angstaanjagende, bulderende geluid in de verte (dat hij vergelijkt met een overvliegende Zeppelin of militair luchtscheeps) zijn klassieke kenmerken van een naderende zware hagelstorm met destructieve reuzenhagel.

De laatste dagen van Augustus en begin Sept. waren zeer stormachtig met veel regen. Het in_halen staat geheel stil.

Nog altijd verkeerd Europa of beter gezegd de heele w. [wereld] in de verschrikking der krijg. Vooral de inmenging van Amerika geeft vooral veel zorgen in de voedselvoorziening. De groote woorden van overzee worden hoofdzakelijk omgezet in daden, bestaande hierin om_de kleine neutralen het broodkoren te onthouden en hunne schepen in hare havens_vast te houden. Om op het werkelijk oorlogstooneel te verschijnen, bepalen ze zich tot_dusver alleen tot grootsch opgezette plannen. Niettegenstaande de nieuwe oogst wordt_het broodrantsoen steeds kleiner. Alle koren en oliezaden worden aan de graancommis_sarissen afgeleverd en verdistribueerd. Voor de paarden en het vee wordt slechts zoo tot zooveel aan de verbouwers gelaten tot de weidegang in 1918 en ook zoover noodig voor dezen in_den zomer van 1918. Jongvee tot 10 kg, jonge paarden t/m 1 jaar 200 kg, lichtere werkpaarden 600 kg, zware koudbloed paarden 800 kg.. Aan schapen, vette koeien, gevogelte wordt_geen krachtvoeder (koren enz.) toegestaan. Varkens beneden 50 kg 2 h.l.; boven 50 kg 5 h.l.. Alleen mag gerst, haver of boonen gevoerd worden in bovengenoemde hoeveelheden. Alle andere produkten als tarwe, rogge, erwten enz. zijn streng verboden aan het vee te geven. Zij die daarop betrapt worden, wordt de heele oogst in beslag genomen. Het gevolg is dat magere dieren bij grooten getale worden van de hand gedaan voor spot_prijzen. Vooral het aantal schapen is reusachtig ingekrompen.

Den 2^den Sept. werd eene vordering geëischt van alle noteboomen ter dikte van 1 M. omtrek ten behoeve van het leger voor het vervaardigen van geweerkolven. Ook onze groote boom met 195 cm omtrek en 14 M. kruin in den tuin aan 't kanaal werd genoteerd. Tot inbeslagnamen werd voorlopig nog niet overgegaan.

Den 1sten Sept. hadden we erge onweersbuien met vrij veel regen en later veel wind. Twee paarden van A. v. Bruggen en één van E. Beukema werden met één slag gedood. De nog op 't veld staande hokken en ruiters sloegen voor een groot deel onderste boven. Dit was echter het slot van de natte periode. Den volgenden dag 's middags konden we weer hooi inhalen, en zoo achtereenvolgens den geheelen oogst, welke op 7 Sept. binnen was. Ook de verdere dagen bleef het weer goed, doch guur en soms buig. Met het bewerken, waarvan nog weinig was terecht gekomen, van de stoppelging het nu_echter goed, alhoewel de grond zeer ongedaan is. Hadden we half Sept. nogmaals een paar zeer natte dagen, opnieuw herstelde zich dit en konden we onder gunstige om_standigheden nog flink ploegen. Als wel het niet voldoende droogt om onkruiden te ver_

Henderikus Allersma beschrijft hier uiterst gedetailleerd de dwingende en verstikkende oorlogsmaatregelen die het dagelijks leven op de boerderij in de herfst van 1917 volledig beheersten:

- **De Amerikaanse Blokkade en Voedselnood:** Allersma is hier kritisch en cynisch over de Amerikaanse oorlogsdeelname. Amerika hield direct alle Nederlandse koopvaardij schepen in hun havens vast om te voorkomen dat er goederen naar Duitsland zouden weglekken. Dit leidde in Nederland tot een acuut tekort aan broodkoren en een drastische inkrimping van de rantsoenen.
- **Strikte Veevoeder-Rantsoenering:** Dit is een uniek agrarisch-historisch document. De Nederlandse overheid (via de Rijksgraancommissie) legde de boeren dwingende quota op voor wat hun dieren nog mochten eten. Hoogwaardige granen zoals tarwe en rogge waren exclusief voor menselijke consumptie gereserveerd. Er stonden drakonische straffen op overtreding ("*de heele oogst in beslag genomen*"). Omdat boeren hun vee en schapen niet meer mochten bijvoeren, leidde dit tot een massale slachtgolf en dumpingsprijzen voor mager vee.
- **De Vordering van Notenboomen voor Geweerkolven:** Dit is een uiterst zeldzame en fascinerende militaire notitie. Vanwege de totale schaarste aan hardhout voor de oorlogsindustrie, begon de overheid (ten behoeve van de Nederlandse krijgsmacht) in september 1917 specifiek walnoten- en notenbomen te registreren en te vorderen. Het hout van deze bomen was vanwege de taaiheid en het feit dat het niet splinterde cruciaal voor de productie van de houten kolven van legergeweren.
- **Blikseminslag bij het vee:** De auteur noteert een lokaal drama op 1 september 1917, waarbij tijdens een zware onweersbui drie paarden van naburige boeren (Van Bruggen en Beukema) in de weide in één klap door de bliksem werden gedood.

nielgen, toch gaat het nog veel kwijnen, en wordt de bodem nog weer wat minder. Jammer dat we geen voldoende tijd meer hebben om alles nog bij te halen. Den 28sten Sept. zijn we met prachtig weer begonnen te zaaien. Een gelukkige omstandigheid is het mooie herfstweer voor de gras- en klaverlanden. Bij de voederschaarschte komt dit zoo noodig te pas. Met het beperkte rantsoen, kan men niet te royaal omspringen, want 't wordt van de winter voorraad afgetrokken. Tot den 11^{den} Oct. bleef het prachtig weer, zoodat reeds een groot deel van 't zaaien was afgedaan, toen het dien dag 's middags met een onweersbui, plotseling om sloeg bij zulke geweldige regens, dagen achtereen, dat het land een moeras geleek. Sloten water staan op het land als kleine meren, de vaarten staan onder water. Den 12^{den} Sept. [Oct.] gelukte het nog, toen het water weer iets was gedaald, een begin te maken met het zaaien van een perceel tarwe, doch na een paar uren viel er weer zooveel regen, dat we van alle verdere werkzaamheden moesten afzien. Eerst na eenige dagen kon het zaaien worden afgedaan en was het den 20sten Oct. beëindigd. Den 23sten opnieuw stormachtig met geweldig veel regen, zoodat weer alles blank staat en van ploegen geen sprake kon zijn. Bleef het eenige dagen nattig, later volgden mooie, buitengewoon stille dagen, zoodat het bietenmennen en ploegen weer wat opschoot, tot den 6^{den} November. Den 7 en 8sten Nov. weer veel regen, doch hierop volgden 14 dagen prachtig weer, altijd donker en geen regen. De werkzaamheden konden nu geregeld worden afgedaan, en hadden we den 23sten Nov. het ploegen gedaan, benevens het grootste deel afgerepeld.

In 't laatst van Sept. en de eerste dagen van Nov. is er op het oorlogstooneel vrijwel verandering gekomen. De Russen zijn weer in binnenlandsche beroering gekomen. Veel volk is baas en wil vrede. De Duitse en Oostenrijksche legers hebben de Italianen ge-

ducht klop gegeven en staan tot aan de vlakten van Venetië. Voor Nederland staat het nog steeds ver van gunstig. De zand- en grindkwestie met Engeland, hetgeen naar België wordt uitgevoerd tot ergernis van de geallieerden, baart steeds zorgen. Alle correspondentie via Engeland wordt vastgehouden. Gebrek aan voeding en andere dagelijksche artikelen wordt steeds groter. Petroleum krijgen we 1 L. per week. Rijst is er niet meer. Koffie en thee wordt karig verdeeld. Gelukkig hadden we 60 K.G. carbid in voorraad à 70 ct. / later kost dit artikel f 1.87 . We hadden eene lamp hiervoor aangeschaft en konden ons inzooverre van licht voorzien. Bij velen brandt 's avonds slechts een kaarsje of ouderwetsch lampje.

Den 24sten Nov. en 25sten Nov. eerst uit het Z.W. storm, later uit het N.W. zware storm, welke veel schade veroorzaakte aan de gebouwen hier en daar. Het bleef driesterig tot

Historische Context bij deze pagina

- **De Russische Oktoberrevolutie (november 1917):** Allersma signaleert feilloos de geopolitieke aardverschuiving in het oosten. De "*binnenlandsche beroering*" verwijst naar de Oktoberrevolutie (7 november 1917), waarbij de Bolsjewieken onder leiding van Lenin de macht grepen. Hun belangrijkste belofte aan het volk was directe vrede ("*Veel volk is baas en wil vrede*"), wat kort daarna leidde tot de Wapenstilstand van Brest-Litovsk en het vertrek van Rusland uit de oorlog.
- **De Slag bij Caporetto (oktober/november 1917):** De opmerking dat de Italianen "*geducht klop*" hebben gekregen, beschrijft exact de catastrofale nederlaag van het Italiaanse leger tijdens de Twaalfde Slag aan de Isonzo (de Slag bij Caporetto). Duits-Oostenrijkse troepen braken met gifgas en stormtroeptactieken door de linies en drongen het front tientallen kilometers terug tot aan de rivier de Piave, vlak voor de "*vlakten van Venetië*".
- **De Zand- en Grindkwestie:** Dit was een zeer heet hangijzer voor het neutrale Nederland in 1917 [W]. Duitsland transporteerde via de Nederlandse binnenwateren enorme hoeveelheden zand en grind vanuit Duitsland naar bezet België [W]. Engeland eiste dat Nederland dit stopte, omdat het beton werd gebruikt voor Duitse loopgraven en bunkers aan het Westfront [W]. Nederland weigerde aanvankelijk wegens verdragen, waarop Groot-Brittannië als strafmaatregel alle Nederlandse scheepvaartcommunicatie en telegrafie via Britse kabels volledig platlegde ("*Alle correspondentie via Engeland wordt vastgehouden*").
- **De Energiecrisis en Carbidverlichting:** De passage over de petroleumschaarste schetst de bittere realiteit van de oorlogswinter. Omdat gezinnen nog maar 1 liter petroleum per week kregen, zaten de meeste mensen in het pikdonker bij een schraal kaarsje. Allersma loste dit slim op door vooruitziend **carbid** in te slaan en een carbidlamp (waarin acetylene gas ontstaat door water bij carbid te voegen) te gebruiken om de boerderij van fel licht te voorzien, ondanks dat de prijs voor carbid door de schaarste explodeerde van 70 cent naar f 1.87 per kilo.

dat den 2^{den} Dec. opnieuw een zware storm opstak met kwade hagelbuien, uit het N.W. en het N., welke 2 dagen aanhield. Het zeewater stond bijna tot aan den kruin der dijk. Bij de Noordpolderzijl sloeg een douanenschip tegen den dijk, waardoor deze iets werd beschadigd. Niet minder dan elf zeemijnen spoelden aan of in de nabijheid van den

dijk, gelukkig zonder te ontploffen, waardoor een ramp werd voorkomen. Op dit ruwe weer volgden een paar dagen vorst, doch den 6^{den} Dec. was het weer kalme dooi.

De revolutie in Rusland heeft den anarchisten het bewind in handen gespeeld, welke direkt een wapenstilstand met de Centralen hebben gesloten tot voordeel van dezen. De Centralen hiervan gebruik makende, zenden nu hunne vrij gekomen legers naar Italië en vooral België, waardoor aan beide fronten geweldige slagen plaats hebben, die hen vrijwel voordeel aanbrengen.

De weersomstandigheden bleven tot half Dec. steeds zoel en kalm. Den 17^{den} begon het opnieuw te vriezen en wisselde zich af van 0° tot 5° C.. Op de grachten en sloten wordt reeds schaatsen gereden bij mooi weer en prachtig ijs. In de kanalen wordt alles weer door de schepen vernield. Den 22sten decemb. begon het weer te dooien, vóórdat er de komende dagen veel sneeuw viel. Door den dooi verminderde de sneeuw weer iets terwijl het ijs onbrijdbaar [onberijdbaar] werd. Over een paar dagen, hadden we weer matige vorst, hetgeen tot Nieuwjaar zoo bleef, zoodat 1918 begon met sneeuw en ijs, doch overigens kalm en betrekkelijk zachte temperatuur, een paar graden vorst.

Tegen het einde van 't jaar nl. in de kerstdagen, als de Russen met de Centralen in Brest-Litovsk over den vrede spreken, wordt door de Centralen ook aan de andere geallieerden de gelegenheid ter onderhandeling aangeboden, waarop de vredesonderhandeling met Rusland 60 dagen wordt geschorst, in welken tijd de geallieerden zich hierop kunnen bedenken. Zou in dezen Engeland zijn hoog hael [haar] niet wat laten, willen zakken, zoo niet en deze vrees is groot, dan staat er vooreerst nog heelwat te wachten.

De wintervruchten en roode klavers waren dit jaar op enkele uitzonderingen na zoogoed als vernietigd door den strengen winter. De overgebleven perceelen gerst en koolzaad herstelden zich vrij goed, doch het stroo bleef kort. Tarwe en karwij bleef slecht tot middelmatig evenals de overgebleven roode klavers. Plantenziekten kwamen weinig voor. Door de droogte vertoonde zich hier en daar de bladluis. De St. Jansziekte in de erwten vertoonde zich eveneens, doch de vrucht was reeds zoover ontwikkeld, dat ze betrekkelijk weinig

Historische Context bij deze pagina

- **Aangespoelde zeemijnen bij Noordpolderzijl:** Dit is een adembenemend lokaal-historisch detail. Noordpolderzijl (de buitendijkse spuisluis en haven van de Noordpolder, vlak bij Allersma's boerderij) lag pal aan de actieve oorlogszee. Door de zware noorderstorm van december 1917 sloegen losgeslagen **zeemijnen** uit de geallieerde of Duitse blokkadelinies op de Waddenzee massaal richting de Groningse kust. Dat er elf stuks tegelijk aanspoelden zonder te detoneren, was een wonder dat de polder voor een catastrofale dijkdoorbraak heeft behoeft.
- **"De anarchisten" en de Vrede van Brest-Litovsk:** Allersma doelt met de term "anarchisten" op de Bolsjewieken (communisten) onder Lenin en Trotski die net de macht hadden gegrepen. Zij sloten in december 1917 direct de Wapenstilstand van Brest-Litovsk met Duitsland en Oostenrijk-Hongarije [W].

- **De militaire verschuiving naar het Westfront:** De auteur analyseert de strategische gevolgen feilloos. Door het wegvallen van het Oostfront kwamen er miljoenen Duitse soldaten vrij. Het Duitse opperbevel transporteerde deze legers direct per trein naar het Westfront in België en Frankrijk om daar in het voorjaar van 1918 hun gigantische, beslissende *Kaiserschlacht* (het Lenteoffensief) te lanceren.

schade aanrichtte. Het slechte weer in Maart en April gaf een hollen stand aan_ vele gewassen, terwijl de daaropvolgende droogte eene goede ontwikkeling tegen_ hield, zoodat er over 't geheel zeer weinig stroo is en 't vlas veel te kort bleef. Op de korrelopbrengst en qualiteit heeft het echter minder schadelijk gewerkt. De opbrengst van vele produkten is heel goed.

Door de vele oorlogsprodukten, als vroege aardappelen met witte kool als tusschenvrucht of pronkerboonen, verder knollen, enz. is er veel werk zijn_ de daghuren zeer gestegen. Daar de boeren en arbeiders het hierover niet eens konden worden, werd de heele loonregeling door den Rijksinspekteur van arbeid op verzoek van beide partijen, vastgesteld en geregeld als volgt.

Periode	per uur mannen	vrouwen	kinderen 13 j.; 14 j.; 15 j. tot 18 j. per jaar naar klm [?]
Van 1 Mei – 1 Aug.	28 ct.	17 ct.	13; 15; 17 ct.
1 Aug. – 15 Sept.	35 ct.	21 ct.	19 ct.
15 Sept. – 1 Nov.	31 ct.	18½ ct.	17 ct.
1 Nov. – 1 Dec.	24 ct.	14½ ct.	13½ ct. – rest p. j. naar reekn.
1 Dec. – 1 April	21 ct.	12½ ct.	11½ ct. — „
1 April – 12 Mei	24 ct.	14½ ct.	13½ ct. — „
Oogst binnen halen tot 1 Aug.	38 ct.	23 ct.	21 ct. – rest p. j.
1 Aug. – 15 Sept.	40 ct.	24 ct.	22 ct. — „
Na 15 Sept.	33½ ct.	20 ct.	18½ ct. – rest p. j.
Hooien en hooimennen tot 1 Aug.	33 ct.	20 ct.	18½ ct. – rest p. j.
1 Aug. – 15 Sept.	35 ct.	21 ct.	19½ ct.
Na 15 Sept.	33½ ct.	20 ct.	18½ ct.
Vlasschelden voor 1 Aug.	38 ct.	23 ct.	21 ct. – 2 ct. p. j.
na 1 Aug.	40 ct.	24 ct.	22 ct.

Karwij en erwten schelven voor 1 Aug.	33 ct.	20 ct.	18½ ct. – 1½ ct. p. j.
--	--------	--------	------------------------

na 1 Aug.	35 ct.	21 ct.	19½ ct.
------------------	--------	--------	---------

Hooien en hooimennen in den oogsttijd gelijk oogst binnenhalen.

Slootgraven; stallenschoonen, vlas afleveren, 2½ ct. boven uurloon. Vrouwen, stal_ len schoonen 18½ ct. per uur; vlas afleveren, 1½ ct. extra boven uurloon. Kunstmest_ zaaien 5 ct. per baal boven uurloon. Korenbinden, 100 sch. f 1.90; hokken á 12 sch f 0.10. Vlastrekken en binden per 100 sch. á 40 cm f 1.12½; witbloei 5 ct. meer; vlashokken per 100 hok à 20 sch. f 1.-; schelven dito f 1.50; vlasrepelen f 1.00 per 100 K.G.. Vaste dienstboden_ verdienen: knechten tot f 500 à f 700; venten f 300 tot f 500. Groote meiden f 150 tot f 200

Historische & Agrarische Context bij deze pagina

- **De Rijksinspecteur van Arbeid als arbiter:** Dit is een zeer belangrijk sociaal-historisch moment. Door de gigantische oorlogsinflatie en de explosieve stijging van de voedselprijzen in 1917 eisten de landarbeiders fors hogere lonen, wat de boeren aanvankelijk weigerden. Om een massale landbouwstaking midden in de vitale voedseloorlog te voorkomen, greep de overheid formeel in. De Rijksinspecteur van de Arbeid stelde als onafhankelijk arbiter deze dwingende loon- en uurtabel vast.
- **Oorlogsproducten en intensieve teelt:** Omdat de import van overzees voedsel stillag, verplichtte of stimuleerde de overheid boeren om massaal aan "*intensieve oorlogsteelt*" te doen. Dit betekende het telen van vroege aardappelen met witte kool als zogeheten tussenruimte- of tusschenvrucht op hetzelfde perceel. Dit leverde extreem veel handwerk op, wat de sterke loonstijging verklaart.
- **Venten en Meiden:** Allersma specificeert onderaan de vaste jaarwensen voor inwonend personeel op de boerderij. Een "knecht" was de volwassen eerste arbeider; een "vent" was een jonge boerenknecht in de tienerleeftijd. "Groote meiden" waren de oudere, ervaren vrouwelijke dienstboden die de leiding hadden over het zware huishoudelijke en zuivelwerk in de boerderij.

kleine en kamermeisjes f 100.- tot f 150.- p. jaar interm[et kost]. Vaste arbeiders van f 400 tot f 500.- . Aangenomen werk werd duur betaald b.v. zichten f 20 tot f 35 per H.A., als regel_ werd aangenomen dat hiermede f 7.- per dag werd gemaakt. Bietenrooien_ f 90.- tot f 100.- . Stoomdorschen is wederom vrijwel verhoogd. Gedorschen is 1477 hl koren, en 60 baal karwij; gepersd 53957 kg witstroo, 15585 kg erwtenstroo_ en 3000 kg koolzaadstroo. Zwaar koren in den zomer 54 ct.; gerst 40 ct.; haver 50 ct_ uurlon f 12.00; persen, oud draad f 4.00; wintertarief resp.

Buitengewone werkzaamheden hadden er dit jaar niet plaats.

Onze produkten waren alle bijna door de regeering geregeld. Zoo werd voor rogge f 19.- ; tarwe f 19.- ; gerst f 17.50; haver f 17.50; kanarie f 30 per 100 kg betaald plus eenige bewaarloon, voor levering na en voor een vastgesteld_ termijn, nl. na 1 Nov. en over 1 Maart. Peulernechten [Peulvruchten], groene erwten f 31; grauwe_ erwten f 30; boonen f 22.- ; bruine boonen f 21.- ; oliezaden, als koolzaad f 40.- ;

maanzaad f 60.00; lijnzaad f 40.- per 100 kg. Verder was karwij vrij, bracht in den_ zomer pl.m. f 33.- op doch daalde later tot f 28.- à f 30.00. Dezelfde prijzen golden ook voor gele mosterd. Zaaikoren kon na goedkeuring ongeveer f 1.- per h.l. netto meer opbrengen. Alsdan zijn maximumprijzen bepaald voor stroo f 30.- ; gewoon kaf f 4.50 ; lijnzaadkaf f 3.50 ; erwtenstroo f 4.50 ; klaverhooi in beslag_ genomen voor de militairen f 125.- ; reehooi f 130.- ; karwijstroo in den_ handel f 33.- ; koolstroo f 25.- ; kooldoppen f 4.00 .- Vlas werd in Januari en Febru_ ari in korten tijd voor hoge prijzen opgekocht al van 15 tot 35 ct. per kg., naar_ dat de regeering scheen besloten te hebben, niet tot in beslagname over te gaan. Voederbieten waren vastgesteld op f 22.00 ; knolrapen op f 20.-; dullepop [?] f 4.20. De verbouw van witte kool, stokboonen enz. veel in 't groot verbouwd, waren_ slecht in opbrengst en daarbij waren de prijzen door regeeringsmaatregelen_ zeer getemperd.

De prijzen van vee waren zeer afwisselend. Vet vee steeds duur en ging steeds stijgende tot f 1.- per ½ kg (pond) slachtgewicht; vette varkens zelfs tot f 1.10 per halve kg en f 1.- ruw. Mager vee in 't voorjaar goud in prijs daalde_ door de droogte waardoor voederschaarschte ontstond, tot ongekend lage prijzen. Voor f 100 à f 150 kocht men goede melkkoeien; dit duurde tot den stal_ tijd toen plotsling door uitvoervooruitzichten, er op losschens - doch vooral vet_ voord de prijzen met eenige honderden guldens per stuk stegen. Hetzelfde was

Historische & Agrarische Context bij deze pagina

- **Rijksdistributie en "Bewaarloon":** De pagina toont de totale greep van de overheid op de economie in 1917. Vrijwel alle landbouwproducten kregen dwingende maximumprijzen per 100 kg. Om te voorkomen dat alle boeren hun graan direct na de oogst tegelijk op de markt gooiden, betaalde de regering een financieel extraatje, het zogeheten **bewaarloon**, als het graan tot na de winter (maart 1918) in de schuur werd opgeslagen.
- **Vlas-speculatie:** Allersma legt een mooi staaltje marktwerking in oorlogstijd bloot. Omdat het gerucht ging dat de overheid vlas *niet* zou vorderen ("in beslag nemen"), kochten opkopers in het vroege voorjaar in allerlei vlas op tegen absolute recordprijzen (tot 35 cent per kilo).
- **Klaverhooi voor de Cavalerie:** Het leger nam grote hoeveelheden hoogwaardig klaverhooi in beslag voor een vaste prijs van f 125.-. Dit hooi was cruciaal om de duizenden gemobiliseerde legerpaarden (met name van de cavalerie en artillerie) aan de landsgrenzen te voeden.
- **De extreme prijsschommeling van het vee:** Door de extreme zomerdroogte van 1917 en het acute gebrek aan gras, moesten boeren massaal van hun magere melkkoeien af, waardoor ze voor een schijntje weggingen (f 100 tot f 150). Maar zodra er in de winter geruchten kwamen dat de **exportgrenzen naar Duitsland** weer op een kier zouden gaan ("uitvoervooruitzichten"), ontplofte de markt plotseling en stegen de koeienprijzen in één klap met honderden guldens per stuk.

het geval met de schapen, in den zomer werden, vooral lammeren, voor spotprijzen verkocht, f 3.- tot f 5.- waren geen uitzonderingen. In den herfst en vooral in den_ winter waren vette schapen gestegen tot f 70 à f 80; lammeren tot f 25.00. Ook

mageren schapen waren hooger geworden, doch niet in evenredigheid, mede om_ dat krachtvoeder hiervoor werd geweigerd door de regeering.

Paarden zijn eveneens duur, vooral de 1de soort gebruikspaarden brachten_ van f 700 tot f 1100 op. Jongere en oudere paarden waren lager, vooral omdat er te weinig voedsel werd toegestaan. De uitvoer van paarden van 8 - 15 jaar_ deed veel vraag ontstaan, doch door vastgestelde prijzen, had dit weinig invloed, behalve dat meer 1de hands voor dezen uitvoerprijs konden geleverd worden. Uitvoer van 1½ jarige ruims wordt steeds overwogen, doch nog niet toegestaan.

Het gevogelte is minder duur, daar uitvoer slechts onder bepaalde_ voorwaarden of heelemaal niet wordt toegestaan. Oude hoender f 0.60 – f 1.- ; eenden f 1.40 à f 1.50; ganzen f 5.- tot f 7.50 . Boter en eier zeer duur. Melk van 11 tot 14 ct; boter f 2.60 tot f 3.50 aan de fabriek; eieren f 2.- tot f 3.00 per 20 stuks middenmarkt.

Veeziekten kwamen niet voor, behalve gewone verschijnselen van_ vlekziekten en longtaring onder de varkens. In het voorjaar kwam bij de veulens nogal navelinfectie voor, waardoor menig exemplaar verlorenging. In den herfst zijn vrijwel paarden gestorven, zeker ten_ gevolge van het slechte nazomer en weinig weide. De grond was zeer_ nat en koud, terwijl de klavers opgetreden [opgegeten] hadden, en de nieuwe grootendeels_ mislukt waren.

Door den oorlogstoestand is timmeren zoogoed als uitgesloten. Alle materialen zijn reusachtig duur of niet te krijgen. Slie in 't begin van den_ oorlog 15 à f 16 kostende, kost thans f 35 tot f 38.-; spijkers vroeger 40 à 45 ct. per 1000 stuks, thans f 10 tot f 12.- . In den zomer is er een nieuwe groote deur in de bijschuur gekomen, terwijl de elevator inrichting aldaar in orde is gemaakt, waarvan de drijf-inrichting in het machinehok is aangebracht. In den_ herfst zijn in de koestal 5 stallen afgebroken en 2 paardehokken gemaakt. Verder is in alle stallen eene drinkwaterleiding aangelegd.

De prijzen der landerijen gaan nog steeds met groote schreden in de hoogte. Zoowel huur- als kooprijzen nemen bedenkelijke houdingen aan.

Historische & Agrarische Context bij deze pagina

- **De gigantische materiaalschaarste en inflatie:** Allersma schetst hier een indringend beeld van de hyperinflatie in de bouwsector aan het einde van 1917. Gewone bouwspijkers werden door het totale gebrek aan ijzererts (dat volledig naar de oorlogsindustrie ging) maar liefst **25 keer zo duur** (van 40 cent naar 10 à 12 gulden per duizend stuks). Slie (waarschijnlijk bedoelt hij specifieke dakleien of bouwplaten) verdubbelde in prijs.
- **Modernisering (De Elevator en Waterleiding):** Ondanks de materiaalschaarste investeerde Allersma in de mechanisering en het welzijn van zijn vee. Hij installeerde een mechanische **elevator-inrichting** (een vroege transportband of jakobs ladder aangedreven door de centrale dorsmachine in het machinehok) om graan of hooi mechanisch naar de zolders te transporteren. Tevens legde hij als een van de vroege boeren in de regio een automatische

drinkwaterleiding aan direct in de stallen, wat de arbeidsintensieve handmatige wateraanvoer met emmers overbodig maakte.

- **Navelinfectie en Paardensterfte:** De auteur noemt een specifieke veterinaire tegenslag. Navelinfectie (vaak veroorzaakt door slechte hygiëne tijdens het werpen in de stallen) was destijds een dodelijke bacterie-uitbraak onder pasgeboren veulens. De extra paardensterfte in de herfst wijst hij heel accuraat toe aan de combinatie van de extreem natte, koude herfstbodem en de acute ondervoeding ("weinig weide").

Er hadden vele eenjarige verhuringen plaats van enkele afzonderlijke perceelen, voor den verbouw van oorlogsprodukten, als pronkerboonen, witte kool enz. van f 600 tot f 1000.- per H.A.. Boerderijen werden op termijn verhuurd over f 150.- en hoger, terwijl verkoopsommen van 1de klas land het tot f 4000 à f 5000 brachten. Akkerland en groenland bij de dorpen werd verhuurd tot over f 150.- per H.A.. De menschen verkeerden in een zekere stadium van landkoorts. Weliswaar zijn op 't oogenblik de inkomsten hoog en kunnen daarom goede huur- en koop-prijzen besteed worden, doch alles is zoo riskant, vooral voor huren op langer termijn, en vooral koopen, dat speculatiegewas niet denkbeeldig is. Verschillende factoren geven hiertoe aanleiding als de geest der arbeiders, dat naar revolutie grenst in hun optreden en ook de enorme staatsschuld waarvan de belastingen reusachtig zijn gestegen. Verder het uitblijven der kunstmeststoffen, waardoor de produktie zeer wordt benadeeld, terwijl de mobilisatie ons een groot deel der beste werkkrachten sedert eenige jaren heeft ontnomen, ten gevolge waarvan de kultuur sterk achteruit gaat. De bodem verwilderd steeds meer. De arbeidsloonen zijn reeds tot het dubbele gestegen, en steeds strakker en hoger worden hunne eischen. Verkocht boerderij Wed. K. H. Boukema te Colhol (Zijldijk) 42.4.87 H. huur f 336.50 voor f 75000 aan ongenoemden landbouwer. De boerderij van D. Eenhuizen te Garsthuizen genaamd Woltepolderheest [Woltepolderheerd] groot 41.55.60 H.A. huur f 237.75 aan B. Boltsema te Uithuizen voor f 45030.-. Een boerderijtje van F. Vink te Uithuizen 7.22.10 H.A. huur f 72.18 voor f 22110.- aan C. Koff te Bedum. Op stoppelkoop verkocht de boerderij „Boelsemasheet” te Lollem [?] 39.15.90 H.A. huur f 284.- aan W. H. Reinders te Stedum voor f 76460.-. De boerderij van J. Tromp te Baflo

Noordpolder, Februari 1919 H. Allersma

Historische Context bij deze pagina

- **"Landkoorts" en speculatie:** Henderikus Allersma beschrijft met de prachtige term "*landkoorts*" de enorme economische zeepbel die destijds op de Groningse kleigronden ontstond. Omdat de overheid dwingende topprijzen betaalde voor schaarse oorlogsteelt (zoals kool en bonen), verloren kopers en huurders alle realiteitszin uit het oog. Landbouwgrond bereikte de destijds krankzinnige recordhoogte van 5.000 gulden per hectare.
- **"De geest der arbeiders" en revolutiedreiging:** Een zeer diepgaand sociaal-historisch inzicht. Geïnspireerd door de gelijktijdige Russische Revolutie van 1917, heerste er onder de

Groningse landarbeiders enorme onrust. Allersma signaleert hier de prille voorbodes van de grote stakingen en de politieke spanningen die niet veel later (in 1918 en 1919) het platteland zouden lamleggen.

- **Verwildering van de bodem:** Door de jarenlange algehele mobilisatie van het Nederlandse leger moesten de sterkste, jonge landarbeiders ("de beste werkkrachten") verplicht de grens bewaken. Omdat er bovendien door de Britse zeeblokkade geen gram kunstmest (zoals overzees guano of fosfaat) meer kon worden geïmporteerd, raakte de befaamde Groningse kleibodem volledig uitgeput en overwoekerd door onkruid.
- **Datering (Februari 1919):** Net als bij eerdere jaargangen had Allersma ook hier ruim een jaar vertraging nodig om na de chaos van de oorlogsjaren alle definitieve pachtprijzen en boerderijverkoop (zoals die van de historische *Woltepolderheerd* onder Garsthuizen) op te maken en de balans over 1917 te ondertekenen.